

УДК 81+808.2

МОДУСНІ РЕМІНІСЦЕНЦІЇ ЯК РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Сахарова О. В.

Київський слов'янський університет, м. Київ, Україна

У статті розглядаються зміст і функції модусних ремінісценцій в процесі мовлення людини; аналізується їх співвідношення з комунікативною програмою та домінуючими особистісними рисами співрозмовників.

Ключові слова: *модусні ремінісценції, мовна особистість, комунікативна програма.*

Мовна особистість, опинившись у центрі уваги сучасної лінгвістичної та психолінгвістичної науки, вивчається у багатьох вимірах: з точки зору її формування, професійного вияву, характеру презентації особистісних рис, особливості вияву комунікативної програми, моделювання певних жанрів, дискурсів, комунікативних стратегій та тактик тощо. Ці проблеми висвітлені у працях Н. Д. Арутюнової [2], Г. Й. Богіна, Ф. С. Бацевича [4], В. В. Дементьєва, В. І. Карасіка [6], Ю. М. Караулова [7], К. Ф. Седова [8] та інших науковців.

Багатовимірною стихією людської комунікації ставить нові питання перед дослідниками. Вербальне буття особистості вивчається у межах теорії мовної особистості, комунікативної лінгвістики, теорії дискурсу, лінгвістичної генології, психолінгвістики, соціолінгвістики тощо [1; 2; 4; 5; 6; 7; 8].

Онтологічна сутність спілкування полягає в тому, що люди обмінюються не лише певною інформацією, формат якої визначається конкретною комунікативною ситуацією, але й глибинними смислами, модусами, що співвідносяться з особистісними асоціаціями, ремінісценціями, роздумами.

Характер таких «інформаційних відхилень» зумовлений як комунікативною програмою мовця, так і зовнішніми чинниками. *Метою статті* є висвітлення змісту та функцій модальних ремінісценцій в процесі вербальної інтеракції як типових для особистісно-орієнтованого, а іноді й для статусно-орієнтованого дискурсу. Під модальною ремінісценцією ми розуміємо певні відхилення від загального спрямування розмови, коли мовець апелює до своїх спогадів, міркувань, асоціацій. Такі явища притаманні людській природі, бо саме індивідуальні досвід, переживання, враження, події складають той модусний зміст особистості, який завжди переважає при сприйнятті та інтерпретації світу взагалі, та його опису зокрема. Усвідомлення реальності обов'язково інтерпретується через модус, який, за Ш. Баллі [3], виражає різні відтінки почуття або волі людини та її ставлення до реальності.

Мета зумовлює виконання таких *завдань*: 1) виявити типові ознаки модусних ремінісценцій у мовленні співрозмовників; 2) визначити функціональне зумовлення

звернення до модусних ремінісценцій в процесі вербальної інтеракції; 3) схарактеризувати семантичні різновиди модусних ремінісценцій в комунікативному процесі; 4) проаналізувати жанрову приналежність модусних ремінісценцій в особистісно-орієнтованому та статусно-орієнтованому дискурсі.

Бажання людини розкрити свій внутрішній є її екзистенційною сутністю. Характер апеляції до глибинних смислів залежить від жанру, тональності, мовних особистостей учасників вербальної інтеракції.

Коли минуле є спільною частиною життя комунікантів, його реальність відтворюється фрагментарно, відповідно до тих асоціацій, що породжує конкретна комунікативна ситуація.

Мама. Я народилася в евакуації, важких часів майже не пам'ятаю. Пам'ятаю День Перемоги – всі плакали, і я, дурненька, плакала, бо думала – скоїлась біда, а то був найсвітліший день у нашому житті. У мене був тато... А ти з мамою у війну лишився тут, і коли ти розповідав мені, як ночами крав буряки, а по полю стріляли з автоматів німці і пускали ракети – просто так, я теж плакала... Навіть коли з тобою познайомилась, ти був іще такий виснажений, з такою тугою у напівголодних очах, і я думала: “Боже мій! Що я можу зробити, щоб він забув, назавжди забув ті прокляті роки?” А потім з'явився Сергійко. Такий маленький, рожевенький... Ми вже тоді жили добре... І ти простоював над ним цілі години і дивився, як він спить. І я пишалася тобою. Ти так для нас старався. І працював, і вчився. А потім стало зовсім добре (Я. Стельмах, с. 107).

Соціальна історія виступає таким же фоном емоційного життя героїні, як і історія життя чоловіка. Відтворення минулого здійснюється через предикати емоційного стану (*плакала*), які повторюються по відношенню її сприйняття чоловіка. Звернення до адресата зумовлює зміст фрагментів спогадів, що вербалізуються: вони стосуються саме щасливих моментів спільного життя, тих дій та станів, які найбільше запам'яталися героїні, бо були для неї найдорожчими (*простоював над сином, старався, працював, вчився*). Жанрова кваліфікація комунікативної вербалізації спогадів варіюється від відвертої розмови, обміну думками до дискусії та суперечки.

Модальні ремінісценції в інших ситуаціях спілкування зосереджено на певних відчуттях, зумовлених конкретними подіями, способом життя мовця та людей, що його (її) оточували. Найчастіше це виявляється у розмовах з незнайомою або мало знайомою людиною. Така ремінісценція містить інформативну частину (що іноді представляє стиль життя певного соціуму в певну епоху), емоційне відтворення фактів, що зумовлює якесь філософське узагальнення, та певну перспективу на майбутнє:

Тоня. В дитинстві я вірила у щастя. Щастя – це коли в тебе є така лялька, як в сусідської Нінки. Ми, кілька сімей, жили у величезній комуналці з напівтемною кухнею, – там стояло безліч столиків, сичали жаровні, бризкали виварки, – із запахом білизни, мила, смаженої картоплі. Досі страшенно люблю смажену картоплю – мені завжди діставалось її менше, ніж хотілося... Мої однокласники дражнили мене, бо я ходила в одному платтячку. І я дивилася з вікна, як хлопці

грають у коци... У мамі з вітчимом з'явився мій братик, і їм було не до мене. І мені здавалось – нікому в світі я вже не буду потрібна... (Стельмах, с. 139).

Спроба дати визначення найзагадковішому феномену людства через дитячі відчуття та образи зумовлює встановлення системи гештальтів, що детально відображають атмосферу формування почуття, що вербалізується через самоприниження (*мені завжди діставалось її менше; однокласники дражнили мене, бо я ходила в одному платтячку*).

Апеляція до минулого, до опису життєвих випробувань, через які проходить мовець, притаманні невимушеній розмові, набувають маніпулятивних стратегій в ситуаціях впливу:

Друг. А я змушений був після восьмого класу подаватись у якийсь дурний технікум, тому що батечко від нас дременує, а там давали стипендію, тоді зубами прогризатись в інститут, в аспірантуру... Сидіти в помийці нікому не хочеться. А у нього все – ось на долоні! Чому, за яким правом, я тебе питаю? (Стельмах, с. 148).

Звернення до біографічних фактів у тональності бідкання зумовлене прагненням мовця протиставити свій життєвий шлях проблемам друга, якому не доводиться особливо “зубами прогризатись”, що, на думку персонажа п'єси, має вигідніше виставити саме його. Глибинна образа на всіх, кому в житті більше пощастило, кому “з дитинства все було дозволено”, і все було “на тарілочки”, вербалізується в риторичних питаннях (Чому, за яким правом..?). В такий спосіб герой намагається переконати дівчину в перевазі себе як особистості.

Власний життєвий досвід видається для багатьох особистостей підставою для стратегій переконання:

Павло Антонович.... кинь ти хлопця свого, га, Тонь?.. Ти зрозумій, я ж до тебе з усім серцем. Життя прожив. Чого набачився! Усякого надивився! І в окопах замерзав, і достатки були. І дітей своїх на ноги ставив... Повір мені, Тоню, не потрібен він тобі (Стельмах, с. 152).

Жанр переконання (умовляння) включає апеляцію до власного минулого (*І в окопах замерзав, і достатки були. І дітей своїх на ноги ставив...*) як доказ у правильності власних думок. Неадекватність змісту ремінісценцій та комунікативної програми персонажа не усвідомлюється мовцем, що є типовим для певних мовних особистостей.

Модусні ремінісценції, пов'язані з відповідною особистісною драмою, можуть слугувати причиною певних дій, вчинків, професійної діяльності мовця.

Авілов (читає по папірцю). «Ще студентом-медиком я мріяв створити вакцину, яка б врятувала мільйони людей від грізної небезпеки. Я щасливий, що мої юнацькі мрії збуваються». (Віддає папірець Владову). Це брехня. Замолоду я мріяв не про грип – бо що таке грип? Це банально, суцільний нежить, аспірин... Я хотів бути славнозвісним хірургом, неодмінно нейрохірургом. І що ж? пішов на операцію – і не витримав вигляду крові. Знепритомнів. Типовий слабак, аж самому гидко було. Довелося йти в мікробіологію. А потім, коли я був уже аспірантом, захворів на грип... Мешкали ми тоді разом з батьками в одній кімнаті. У батька було погано з кров'ю. лейкопенія – це коли мало лейкоцитів. А лейкоцити захищають організм... Батько заразився від мене грипом. Через два дні він помер ... не дочекавшись внуків,

ще не дуже старий. А я й донині почуваю себе вбивцею, наче це я винен у його смерті... Якщо наша вакцина виявиться ефективною – а я вірю в це, – я гадаю, що тільки тоді з моєї душі спаде почуття провини (Ю. Щербак, с. 11-12).

Несподівана ремінісценція професора, про якого знімають фільм, виступає альтернативою певного шаблону, за яким моделюються подібні мовленнєві жанри. Його мовлення включає безапеляційні оцінки як альтернативного тексту (*Це брехня*), так і власних станів та дій (*Типовий слабак*). Модальний ракурс оповіді доповнюється відповідним модальними предикатами (*Довелося йти, почуваю себе*) та багатовимірною темпоральною площиною – насиченим минулим, теперішнім та перспективою на майбутнє.

Висновки. Таким чином, модусні ремінісценції є невід’ємною частиною вербального буття людини, маркером асоціативного мислення, коли конкретні події, ситуації нагадують певні фрагменти життя. Найповніше вони виявляються у спогадах.

У ситуації спілкування людей, що прожили спільне життя (або його частину), наприклад, подружжя, ремінісценції виникають як осмислення дій та вчинків адресата, що вербалізується через предикати активної дії. Такі спогади реалізуються через мовленнєві жанри “відверта розмова”, “обмін думками”, “дискусія”, “суперечка” та слугують для посилення психологічного об’єднання мовців

Жанри умовляння, переконання, поради, сповіді також можуть містити елементи модусних ремінісценцій. Такі вербальні акти можуть мати функції маніпуляції або самопрезентації.

Репертуар маніпулятивних стратегій доповнюють також жанри бідкання, агресивної оповіді, образ, які слугують переконанням у своїй перевазі.

Апеляція до модусних ремінісценцій у діловій комунікативній ситуації слугує альтернативою до примітивної картини світу, матриці, яку намагаються накласти на будь-яку долю. Модусні ремінісценції в такому дискурсі є знаком глибинних міркувань над сутністю буття взагалі, та над конкретними життєвими ситуаціями зокрема.

Список літератури

1. Ажеж К. Человек говорящий: Вклад лингвистики в гуманитарные науки: Пер. с фр. / К. Ажеж. – М., 2003. – 301 с.
2. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. / Н. Д. Арутюнова. – М., 1998. – 896 с.
3. Балли Ш. Язык и жизнь / Ш. Балли. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 232 с.
4. Бацевич Ф.С. Вступ до лінгвістичної генології / Ф. С. Бацевич. – К., 2006.
5. Вежбицка А. Речевые жанры / А. Вежбицка // Жанры речи. – Вып. 1. – Саратов, 1997. – С. 99-111.
6. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2004. – 390 с.
7. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М., 1987. – 264 с.
8. Седов К.Ф. Дискурс и личность: эволюция коммуникативной компетенции / К. Ф. Седов. – М.: Лабиринт, 2004. – 320 с.
9. Стельмах Я.М. Провінціалки: П’єси / Я.М. Стельмах. – К.: Мистецтво, 1991. – 268 с.
10. Шмелева Т.В. Модель речевого жанра / Т. В. Шмелева // Жанры речи. – Саратов, 1997. – С. 88-98.
11. Щербак Ю. М. Відкриття / Ю.М. Щербак. – К.: Мистецтво, 1976. – 72 с.

Сахарова О. В. Модусные реминисценции как репрезентация языковой личности // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2011. – Т.24 (63). – №2. Часть 2. – С.462-466.

В статье рассматриваются содержание и функции модусных реминисценций в процессе речи человека; анализируются их соотношение с коммуникативной программой и доминирующими личностными чертами собеседников.

Ключевые слова: *модусные реминисценции, языковая личность, коммуникативная программа.*

Sakharova O. V. Modus reminiscence as the representation of the linguistic personality // Uchenye zapiski Tavricheskogo Natsionalnogo Universiteta im. V.I. Vernadskogo. Series «Filology. Social communicatios». – 2011. – V.24 (63). – №2. Part 2. – P.462-466.

The article is dedicated to the means and function of the modus reminiscence in the process communicative of people; zeir correlation with the communicative programme and dominating personal characteristics are analyzed.

Key words: *Modus reminiscence, linguistic personality, communicative programme.*

Поступила до редакції 17.03.2011 р.